

บทสรุป: วิถีชีวิตประจำวันกับปรากฏการณ์สังคมไทย ก่อนการปฏิวัติ 2475

ปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนต่าง ๆ สังคมไม่เคยหยุดนิ่ง การส่งผ่าน แลกเปลี่ยนทางโลกทัศน์และวัฒนธรรมระหว่างกันเกิดขึ้นและดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง หากแต่ในมิติทางด้านการบริโภควัตถุสิ่งของกลับแตกต่างออกไป เพราะหน้าที่และความสำคัญของวัตถุสิ่งของนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะแค่การเป็นสิ่งของเครื่องใช้สำหรับอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่สืบเนื่องตลอดมาในประวัติศาสตร์ของสังคม ที่วัตถุสิ่งของถูกให้ค่าแทนสถานภาพของผู้คน ในมิติด้านนี้เองที่กลุ่มชนชั้นสูงของสังคมสยามมักจะผูกขาด ทั้งในด้านการถือครองวัตถุสิ่งของฟุ่มเฟือย แปลกใหม่ มีรสนิยมที่รับมาใช้ในชีวิตประจำวัน ก่อนที่จะเกิดกระบวนการส่งต่อไปยังคนกลุ่มอื่นในสังคม

มิติทางวัฒนธรรมของการใช้วัตถุสิ่งของในชีวิตประจำวันในลักษณะดังกล่าวนี้ ยังเห็นได้ชัดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งการดำเนินชีวิตของชนชั้นนำสยาม ทั้งในด้านการบริโภคและการใช้เวลาว่าง ฯลฯ ได้รับแรงบันดาลใจที่สำคัญจากโลกตะวันตก คนกลุ่มนี้ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มเจ้านายและขุนนางชั้นสูง ที่มีโอกาสติดต่อกับสัมพันธ์กับชาวตะวันตกอย่างสม่ำเสมอ อาจจะทั้งติดต่อกับชาวตะวันตกที่เข้ามายังประเทศสยาม หรือได้เดินทางไปยังต่างประเทศ และรวมถึงลูกหลานที่ได้ไปศึกษาเล่าเรียนยังประเทศตะวันตก คงสถานะเป็นหน้าด่านในการรับวัฒนธรรมตะวันตกเสมอมา เป็นกลุ่มแรกที่รับ “สิ่งใหม่” เข้ามา ก่อนที่จะส่งผ่านหรือเลียนแบบโดยคนกลุ่มอื่น ๆ ทำให้คนกลุ่มนี้คงสถานะการเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมและรสนิยมทางสังคมไว้อย่างเหนียวแน่นด้วยเช่นกัน แต่สถานะดังกล่าวนี้เริ่มสั่นคลอนเมื่อกรุงเทพฯ ได้กลายเป็นเมืองสมัยใหม่อย่างชัดเจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา

ความเป็นเมืองสมัยใหม่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะความทันสมัย สะดวกสบายของตึกรามบ้านช่อง การคมนาคมสัญจร สาธารณูปโภค หรือสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เท่านั้น แต่ย่อมหมายรวมถึงวิถีชีวิตของชาวเมือง ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “วิถีชีวิตแบบเมือง” ลักษณะวิถีชีวิตแบบนี้เองที่ทำให้กลุ่มชนชั้นสูงของสังคม ซึ่งเคยเป็นแรงบันดาลใจแก่คนกลุ่มอื่น ๆ ในเรื่องแบบแผนการใช้ชีวิตและเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม เริ่มสูญเสียสถานะดังกล่าวมากยิ่งขึ้นทุกขณะ

วิถีชีวิตและลักษณะการบริโภคของชาวเมืองสมัยใหม่ สัมพันธ์กับการเพิ่มปริมาณของกลุ่มพ่อค้ายาทุนท้องถิ่นในระบบเศรษฐกิจสยามในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยเฉพาะกลุ่มนายทุนจีนรุ่นใหม่ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ถือกำเนิดในเมืองไทย และได้เข้ามาลงทุนธุรกิจจนก่อให้เกิดยุคการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้ายุคแรกของไทยนั้น ไม่เพียงแต่จะก่อให้เกิดการผลิตสินค้าซึ่งป้อนคนหมู่มาก และขยายการบริโภคให้กว้างขวางเท่านั้น บางส่วนของพ่อค้ายาทุนกลุ่มนี้ยังคงประกอบธุรกิจนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่าย การแข่งขันทางธุรกิจกับกลุ่มผู้ผูกขาดเดิมที่เห็นได้ทั่วไปในโฆษณาตามหน้าหนังสือพิมพ์ในช่วงรัชกาลที่ 6-7 นั้น คือการประกาศกันด้วยวลีว่า “ถูก

กว่าห้าฝั้ว” สินค้าใช้สอยในชีวิตประจำวันที่โก๋หรมีรสนิยมนส่วนหนึ่ง ซึ่งครั้งหนึ่งเคยจำกัดกลุ่มผู้บริโภคอยู่เฉพาะกลุ่มชนชั้นสูงผู้มีอำนาจซื้อ ได้ถูกลดราคาลงมาให้กลุ่มผู้มีรายได้น้อยสามารถซื้อหามาใช้ได้ทั่วไป

แจกเช่นเดียวกับอีกวลีหนึ่งที่พบเห็นได้บ่อยครั้งตามโฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาดังกล่าวที่ว่า “ระวางของเลียนแบบ” อันสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งมีเกณฑ์ตัดสินว่าสินค้าใดที่มีคุณภาพ มีรสนิยมน เป็นที่ต้องการใช้สอย การลอกเลียนสินค้าแม้ว่าจะยิ่งช่วยเสริมคุณค่าให้กับสินค้าของแท้ แต่ขณะเดียวกันก็อาจส่งผลในด้านลบแก่สินค้านั้น ๆ ได้ด้วยเช่นกัน ไม่มีเอกสารชัดเจนที่แสดงให้เห็นปรากฏการณ์ทางสังคมอันสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมการลอกเลียนสินค้าในช่วงเวลาดังกล่าว แต่ก็อาจจะคาดคะเนถึงผลกระทบต่อกลุ่มผู้บริโภคได้ว่า ยิ่งการลอกเลียนสินค้าเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายมากเท่าใด ย่อมต้องมีสินค้าบางส่วนที่ถูกลดคุณค่าทางด้านรสนิยมนลงได้ด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างทั้งสองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันของชาวเมืองกรุงเทพฯ ในช่วงรัชกาลที่ 6-7 สะท้อนให้เห็นกระบวนการที่สินค้า ซึ่งเคยคงสถานะมีคุณภาพ มีรสนิยมน หรุธรา ราคาแพงบางส่วน เริ่มกลายเป็นสินค้าที่สามารถซื้อหา นำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ทั่วไป สังคมเมืองสมัยใหม่จึงเริ่มปรากฏลักษณะสำคัญประการหนึ่ง คือการที่จะพิจารณาเฉพาะวัตถุสิ่งของที่ใช้สอยอาจจะไม่สามารถยืนยันคุณค่าวิเศษวิสัยได้เสมอไป ว่าผู้ที่ใช้สอยสินค้าประเภทนี้จะแสดงให้เห็นรับรู้ได้ในทันทีว่าเป็นผู้มีสถานภาพทางสังคมเหนือกว่าผู้อื่น หรืออาจจะกล่าวได้ในอีกแง่หนึ่งว่า ความแตกต่างทางชนชั้นที่จะแสดงออกในคราแรกเห็นเริ่มจะเลือนหายไป

การที่วัฒนธรรมและรูปแบบการใช้ชีวิตของชาวเมืองรุ่นใหม่ เริ่มที่จะเข้ามามีบทบาทในมิติต่าง ๆ ทางสังคมมากยิ่งขึ้นทุกขณะนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ชาวเมืองนี้สามารถรับรู้วัฒนธรรม ข่าวสาร ความทันสมัยจากโลกที่ศิวิไลซ์กว่าได้ด้วยตัวเอง กลุ่มชนชั้นนำเดิมของสังคมไม่อาจผูกขาดโอกาสดังนี้ได้อีกต่อไป จากที่ในสมัยรัชกาลที่ 5 บุคคลที่จะสามารถไปศึกษาต่อยังโลกตะวันตกนั้น จำกัดอยู่เฉพาะแต่ลูกหลานของชนชั้นสูงในสังคม ล่วงเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 6-7 โอกาสดังกล่าวได้เปิดกว้างมากขึ้นแก่ลูกหลานของสามัญชน ดังจะเห็นตัวอย่างได้ดีจากกรณีการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงของบรรดาโรงเรียนชั้นนำในกรุงเทพฯ อย่างเช่น โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ โรงเรียนสวนกุหลาบ โรงเรียนบพิตรพิมุข โรงเรียนปทุมคงคา เป็นต้น

ยิ่งเมื่อระบบราชการต้องการบุคลากรที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น การเฟ้นหานักเรียนและข้าราชการในสังกัดกรมกองต่าง ๆ สนับสนุนให้ทุนไปศึกษาดูงานยังต่างประเทศเพื่อจะได้กลับมาพัฒนาศักยภาพของหน่วยงานราชการนั้น ๆ ยิ่งเป็นโอกาสที่เปิดกว้างแก่ลูกหลานของสามัญชนที่จะได้ไปสัมผัสกับโลกภายนอก นักธุรกิจและปัญญาชนรุ่นใหม่ในกรุงเทพฯ ช่วงรัชกาลที่ 6-7 หลายต่อหลายคนที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการได้ไปศึกษาต่างประเทศ อาทิในกลุ่มนักเขียนนักหนังสือพิมพ์อย่างสด กุรณะ โรหิต ซึ่งศึกษาที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ พลาดการสอบชิงทุนเล่าเรียน

หลวงไปเรียนยังประเทศอังกฤษ แต่ต่อมาก็ได้ทุนจากกระทรวงธรรมการไปเรียนต่อที่ปักกิ่ง¹ ส่ง เทภาสิต รับราชการเป็นครูที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ถูกส่งไปเรียนยังประเทศอังกฤษโดย กระทรวงธรรมการ² กรณีของคนรุ่นใหม่ในกลุ่มพ่อค้านักธุรกิจอย่างนายโกศล สุนตระกุล ซึ่งศึกษา ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ ก็เคยมีประสบการณ์การสอบชิงทุนไปเรียนยังประเทศอังกฤษ แม้ว่าจะพลาด ไป แต่ก็ได้รับโอกาสที่จะถูกส่งไปต่างประเทศด้วยทุนส่วนตัวของผู้อื่น³ กรณีดังนี้ยังเห็นตัวอย่างได้ จากประสบการณ์ของ ส. ธรรมยศ ซึ่งศึกษาที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ พลาดการสอบชิงทุนไปศึกษา ที่ประเทศเวียดนาม แต่ก็ได้รับการสนับสนุนจากพระสารสาสน์พลขันธ์ และอาจารย์ชาวต่าง ประเทศอุดหนุนเงินส่วนตัวส่งไปเรียนต่อที่ประเทศดังกล่าว หลังจากนั้นจึงอาศัยเงินของครอบครัว และบรรดาญาติของตนส่งเสียจนเรียนจบ⁴

กรณีเหล่านี้คือตัวอย่างจำนวนหนึ่งของพัฒนาการทางการศึกษาของสังคมไทยในช่วงรัชกาลที่ 6-7 การเพิ่มจำนวนนักเรียนทุนรัฐบาลและทุนส่วนตัวในต่างแดน ภายใต้แนวโน้มที่มีนักเรียนซึ่งมาจากนอกกลุ่มพระราชวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่มากขึ้น เป็นพัฒนาการที่น่าสนใจยิ่งในทัศนะของเบนจามิน บัทสัน (Benjamin A. Batson) เนื่องจากจะมีอิทธิพลสำคัญต่ออนาคตทางการเมืองของสยาม⁵ นอกเหนือไปจากการเปิดกว้างในโลกทัศน์ทางการเมืองที่เป็นที่ทราบกันดีโดยทั่วไปของกลุ่มคณะราษฎร ก็อาจจะคาดหมายได้ถึงโลกทัศน์ทางด้านสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของเหล่าคนรุ่นใหม่ที่ได้รับโอกาสในการไปศึกษาต่อยังต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวนี้

ขณะที่ภายในสังคมเมืองกรุงเทพฯ เองนั้นข่าวสารจากโลกภายนอกสู่การรับรู้ของชาวเมืองทั่วไปมากมายหลายทางขึ้น ผู้มีการศึกษาซึ่งเพิ่มจำนวนตามการขยายตัวของระบบการศึกษาสมัยใหม่ รับรู้ข่าวสารเหล่านั้นจากหน้าหนังสือพิมพ์ ขณะที่มหรสพความบันเทิงของชาวเมืองทุกชนชั้นอย่างภาพยนตร์นั้น ภาพข่าว 1-2 ม้วนที่ฉายแทรกอยู่ 1 หรือ 2 ช่วงในทุกโปรแกรมในช่วงเวลาดัง

¹โกศล นาคะชาติ, “ชีวประวัติและผลงานวรรณกรรมของสด คุรุมะโรหิต,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 13-26.

²ส. พลายน้อย, “ส่ง เทภาสิต ต้นแบบของ ‘สันต์ เทวรักษ์’,” ใน *เล่าเรื่องนักเขียนดังในอดีต* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คอหนังสือ, 2546), หน้า 26-29.

³อนุสรณ์นายโกศล สุนตระกุล (บรรณาการที่ระลึกในพิธีฝังศพนายโกศล สุนตระกุล ณ สุสานสุนตระกุล ถนนสีลม, 2502), ไม่ระบุเลขหน้า. ในกรณีนี้นายโกศล สุนตระกุลได้รับการเสนอทุนส่วนตัวจากพระยาพิพัฒน์ โภยา รองปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ หากแต่โดยค่านิยมของชาวจีนที่ปรารถนาให้ลูกบุตรหัวปีสืบทอดกิจการการค้าของตระกูล ทำให้บิดาของนายโกศล ปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าวไป.

⁴แม่ขวัญข้าว, “26 ปีของ ส. ธรรมยศ,” *โลกหนังสือ* 1: 7 (เมษายน 2521): 44-45.

⁵เบนจามิน เอ. บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม*, แปลจาก *The End of the Absolute Monarchy in Siam* โดยพรธงงาม เเงาธรรมสาร และคณะ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543), หน้า 110-114.

กล่าว มีส่วนช่วยเปิดโลกทัศน์และการรับรู้ได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น โปรแกรมหนึ่งในช่วงเดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2467 ซึ่งจะมีภาพข่าว

...ชาวบ้านในเมืองควาคเบ็ก ได้พากัน ไปแสดงความยินดีกับนายอน ดับเบิลยู ดาวิส ในโอกาสได้กลับไปเยี่ยมบ้านเกิด ท่านผู้นี้เป็นนักการเมืองคนสำคัญของสหภาพรัฐอะเมริกา... เกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ขึ้นที่จังหวัดฟลัสซิง ในประเทศฮอลแลนด์... นักบินรอบโลกชาวอะเมริกัน ได้พากัน ไปถึงเกาะออกนี กลางมหาสมุทรแอตแลนติก... ที่จังหวัดลวงวิว ในนครวอชิงตัน ได้มีการแข่งขันความสามารถของชาวถ้ำเลี้ยงล่องซุง... บอลลูนยักษ์ใหญ่ของสหภาพรัฐอะเมริกาถูกหนึ่ง ได้ทำการลอยลำทดลอง และฝึกหัดทำการติดต่อกับเรือรบ... จังหวัดวิสคอนซิน ในสหภาพรัฐอะเมริกา ได้เกิดน้ำท่วมขึ้น⁶

การใช้เวลาว่างและแสวงหาความบันเทิงเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของชาวเมืองกรุงเทพฯ จึงมีส่วนขยายโลกทัศน์และการรับรู้ได้ด้วยตัวเองโดยตรง ทั้งนี้ย่อมรวมไปถึงการที่จะรับเอาและเลียนแบบบางรูปแบบวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่รับรู้ผ่านมาทางสื่ออื่น ๆ ด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากการได้ถามข่าวคราวของบรรดาดาราต่างประเทศ รวมถึงการรายงานถึงความเคลื่อนไหวของวงการดาราเหล่านั้น ผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับภาพยนตร์ ซึ่งแพร่หลายมากในสังคมกรุงเทพฯ ในช่วงเวลาดังกล่าว⁷

มูลเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการสูญเสียอำนาจนำทางวัฒนธรรมที่แสดงออกด้วยวิถีชีวิตประจำวันของชนชั้นสูง ก็คือการที่ชาวเมืองรุ่นใหม่ได้เริ่มสร้างรสนิยมทั้งในด้านการบริโภคและการใช้ชีวิตของตนขึ้นมา บางลักษณะของวิถีชีวิตแห่งความเป็นเมืองค่อนข้างขัดแย้งกับแบบแผนชีวิตที่ดั้งเดิมแบบผู้ดีมีตระกูลที่รับรู้กันทั่วไปอย่างชัดเจน อย่างเช่นการใช้ชีวิตกลางคืนตามสถานเริงรมย์ หรือพฤติกรรมทางเพศของผู้ชายชาวเมืองที่ชอบเที่ยวหาความสำราญตามสถานเริงรมย์ยามค่ำคืน

เมื่อพิจารณาในด้านของชีวิตประจำวันเกี่ยวกับอาชีพการงานของผู้คน จะยังเห็นได้ชัดเจนถึงการเริ่มก่อรูปขึ้นของวัฒนธรรมในการบริโภคของคนเมืองทั่วไป ในกรณีของกลุ่มนักเขียนนักประพันธ์ ซึ่งเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6-7 พร้อม ๆ กับการขยายตัวของวงการพิมพ์ และการอ่านของคนในสังคมนั้น จะเห็นได้ถึงพัฒนาการทางด้านเนื้อหาและรูปแบบการประพันธ์ที่มีแนวโน้มของการตอบสนองรสนิยมการอ่านของคนรุ่นใหม่มากขึ้นทุกขณะ งาน

⁶“ภาพข่าวจากยูนิเวอเชิต อิงเตอเนชันแนลที่ 69,” *ข่าวภาพยนตร์*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 17 (วันศุกร์ที่ 28 พฤศจิกายน 2467).

⁷หนังสือพิมพ์ *ข่าวภาพยนตร์* ซึ่งบริษัทสยามภาพยนตร์ได้ผลิตออกแจกจ่ายแก่ผู้ดูภาพยนตร์ทุกโรงภาพยนตร์ของบริษัท และส่งไปตามหน่วยงานราชการหลายแห่งนั้น ออกอาทิตย์ละ 2 ครั้ง พิมพ์ครั้งหนึ่งเป็นจำนวนถึง 25,000 ฉบับ ซึ่งแสดงให้เห็นความรุ่งเรืองของธุรกิจภาพยนตร์ และการแพร่กระจายของข่าวสารเกี่ยวกับดาราและภาพยนตร์ในสังคมกรุงเทพฯ ได้เป็นอย่างดี, “เบ็ดเตล็ดภาพยนตร์,” *ข่าวภาพยนตร์*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 11 (วันศุกร์ที่ 7 พฤศจิกายน 2467).

ประพันธ์ในรูปแบบนวนิยายนั้น ได้พัฒนาจากนวนิยายแปลซึ่งแพร่หลายอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 6 และต้นรัชกาลที่ 7 มาสู่นวนิยายไทยที่ประพันธ์ขึ้นเองในสมัยรัชกาลที่ 7 เอมอร นิรัญราช⁸ ได้ตั้งข้อสังเกตต่อปรากฏการณ์ทางด้านการประพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าวไว้

การเติบโตของงานประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว โดยเฉพาะนวนิยายและเรื่องสั้น ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประพันธ์ของไทยนั้น อาจวิเคราะห์ได้ว่าเป็นการเติบโตที่เจริญก้าวหน้าขึ้นพร้อม ๆ กับความเจริญด้านการศึกษา ซึ่งแพร่หลายออกสู่ประชาชน ผู้ที่มีฐานะชั้นกลาง ซึ่งได้แก่ผู้ที่มีโชขุนนาง หรือข้าราชการชั้นสูงที่มีบรรดาศักดิ์ และมีใช้บรรดาไพร่... ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น นับเป็นชนกลุ่มใหม่ในสังคมไทย

...ชนชั้นใหม่ที่เพิ่งเริ่มเติบโตขึ้นนี้ เป็นผู้ที่มีการศึกษาคดี ได้รับการศึกษาตามแบบแผนตะวันตก และบางคนก็มีโอกาสได้ไปศึกษา ณ ประเทศในยุโรป ทั้งนี้โดยมีฐานะทางเศรษฐกิจสนับสนุน เมื่อการศึกษาเริ่มแพร่หลายไปสู่คนธรรมดาสามัญมากขึ้น ผู้อ่านวรรณกรรมที่เป็นคนสามัญก็มีมากขึ้น และวรรณกรรมก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงรูปแบบและเนื้อหาไปสู่คนสามัญเช่นกัน งานประพันธ์ร้อยแก้วในรูปแบบเรื่องสั้นและนวนิยาย เป็นงานประพันธ์ที่เป็นสื่อแสดงความคิดได้เหมาะกับชนชั้นกลาง และเข้าถึงคนสามัญเพราะสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน... นวนิยายซึ่งในรูปแบบหนึ่งของงานประพันธ์ร้อยแก้ว จึงได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในเวลาอันรวดเร็ว

ชาวกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นปัญญาชนนักประพันธ์ รวมถึงผู้ผลิตสื่อแขนงอื่น ๆ สำหรับการบริโภคและการพักผ่อนหย่อนใจของชาวเมือง ทั้งนวนิยาย เรื่องสั้น ภาพยนตร์ หรือแม้แต่ในส่วนของการ์ตูนภาพล้อที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์และนิตยสารต่าง ๆ ในช่วงรัชกาลที่ 6-7 จากการศึกษาของสก๊อต บาร์เน่ จึงมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมการผลิตแบบป้อนมวลชนในวงกว้าง อันเป็นครั้งแรกที่เป็นการผลิตแบบมวลชน โดยชาวสยามเพื่อชาวสยามเอง⁹ เนื้อหาที่แสดงผ่านมาทางสื่อเหล่านี้ คือภาพสะท้อนของวัฒนธรรมเมืองกรุงเทพฯ ที่ผู้ผลิตได้เห็น ได้สัมผัสในช่วงเวลาดังกล่าว อันว่าด้วยชีวิตความเป็นอยู่ของผู้มีการศึกษา ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศและระหว่างชนชั้น หรือแม้แต่เรื่องราวของรัก โรแมนติก¹⁰ ทั้งนี้การแพร่กระจายของการบริโภคสื่อที่มีเนื้อหาลักษณะดังกล่าว ยังขยายตัวไปพร้อมกับนวัตกรรมใหม่ ๆ อย่างเช่นการบันทึกแผ่นเสียง ซึ่งได้บันทึกเรื่องราวละคร นวนิยาย จำหน่ายให้ชาวเมืองสามารถนำไปฟังได้ถึงในบ้านของตน¹¹

⁸“ทัศนะทางสังคมในนวนิยายไทยสมัยรัชกาลที่ 7,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต หน่วยวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 24-25.

⁹Scot Barne, “Towards a Social History of Bangkok: Gender, Class, and Popular Culture in the Siamese Capital, 1905-1940,” (Ph.D. thesis, the Australian National University, 1997), p. 193.

¹⁰Ibid.

¹¹ตัวอย่างเช่น เรื่อง “กรรมแห่งความรัก” ซึ่งเมื่อครั้งพิมพ์เป็นนวนิยายเรียงมย์จำหน่ายได้ถึง 4,000 กว่าเล่ม และตอนแต่งเป็นบทละครก็สามารถขายได้ถึง 5,000 กว่าเล่มนั้น ได้รับการบันทึกเป็นแผ่นเสียง โดยร้านนาย

กรณีเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นภาวะแห่งการเริ่มสูญเสียอำนาจนำทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนชั้นสูงในสังคมสยาม ความระส่ำระสายในสถานภาพทางสังคมยิ่งถูกเสริมให้รุนแรงขึ้นด้วยค่านิยมอื่น ๆ ที่เข้ามาแทนที่การให้ความสำคัญในเรื่องของชาติกำเนิดและวงศ์ตระกูล ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือการให้ความสำคัญกับเงินตราและความมั่งคั่ง

ในสังคมเมืองสมัยใหม่ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการที่จะสรรหาวัตถุสิ่งของนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ถ้าหากว่ามีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอที่จะซื้อหาสินค้านั้น ๆ มาได้ ขณะที่อภิสิทธิ์ทางชนชั้นอาจไม่ได้หมายถึงอภิสิทธิ์ในการเศรษฐกิจสมัยใหม่เสมอไปอีกแล้ว เจ้านายหลายพระองค์พิสูจน์ให้เห็นถึงความล้มเหลวในการที่จะเข้าไปลงทุนในกิจการทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ นับตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา¹² และปรากฏว่าก่อน พ.ศ. 2475 นั้นมีเจ้านายจำนวนไม่น้อยที่เป็นดัง “เจ้าไม่มีศาล” คือไม่มีทรัพย์สินสมบัติเลี้ยงชีพ จำต้องกู้ยืมเงินจากคนกลุ่มอื่นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า มีหน้าซำยังอาจจะต้องเช่าบ้านสำหรับอยู่อาศัย¹³

ภายใต้สภาวะเช่นนี้เอง เมื่อผนวกรวมกับจิตวิทยาทางสังคมที่ว่าการมองเห็นความต่างของผู้คนเริ่มเลือนหายไป ทัศนคติแห่งการมองเรื่องความเท่าเทียม ความเสมอภาคเริ่มก่อตัว เกิดความคิดเห็นว่า “...ความเจริญของโลกได้สอนให้คนรู้สึกรู้ว่า คนคือคน ความมั่งมีหรือจนหาข้อมให้คนเป็นเทวดาหรือเป็นคนขายได้ไม่ เมื่อคนเป็นคนเหมือนกันโดยถ้วนหน้าแล้ว ก็ต้องมีสิทธิความอิสรภาพเสมอภาคเท่าเทียมกันหมด”¹⁴

ท่ามกลางการเริ่มแพร่กระจายของความคิดในลักษณะดังกล่าวในสังคม กลับจะพบว่าในช่วงปลายของยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ยังจะเห็นได้ถึงความพยายามของกลุ่มชนชั้นนำในโครงสร้างศักดินาเดิมที่จะกอบกู้และจรรโลงสถานะทางสังคมอันสูงส่งของ “เจ้า” กรณีตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นการปะทะกันของความคิดทางสังคมดังกล่าวคือ เหตุการณ์พิพาทระหว่างนายจงใจภักดี (สง่า นัฏฐฤดี) กับหม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ ซึ่งเกิดขึ้นที่สถานีรถไฟกรุงเทพฯ วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2471¹⁵

ด. เจ๊กชวน เป็นต้น, “โฆษณาตลอดเรื่องเรื่องกรรมแห่งความรัก ร้านนาย ด. เจ๊กชวน บางลำพู,” กรุงเทพฯ เดลิเมล์, วันพุธที่ 29 มกราคม 2472.

¹²ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, “การลงทุนทางเศรษฐกิจของเจ้านายไทย: สภาพทางเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้มีการลงทุน,” *รวมบทความประวัติศาสตร์ 5* (มิถุนายน 2525), หน้า 54-93.

¹³นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ, 2540), หน้า 27-37.

¹⁴“ลัทธิกดหัวมนุษย์เลือด โดยนายแถม แฉงงาม,” *หลักเมือง*, วันที่ 20 พฤษภาคม 2472.

¹⁵กรณีพิพาทนี้ถูกนำเสนอเป็นรายงานข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ซึ่งถูกรวบรวมไว้ใน อัจฉราพร กมุทพิสมัย, *ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ 2475: ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์* (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 211-222.

จุดเริ่มต้นของกรณีพิพาทนี้เกิดขึ้นขณะที่นายจงใจภักดี และครอบครัวกำลังจะขึ้นรถไฟโดยสารไปท่องเที่ยวหัวหิน ด้วยเหตุที่รถไฟใกล้จะออก นายจงใจภักดีจึงรีบขนของขึ้นรถด้วยการส่งออกผ่านทางหน้าต่างรถไฟ โดยมีได้สังเกตว่ามีใครอยู่ในบริเวณดังกล่าวบ้าง หลังจากนั้นจึงเสียงทักท้วงมาจากชายผู้หนึ่ง (หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์) ให้ไปขนของผ่านทางด้านประตูรถไฟ นายจงใจภักดีไม่ใส่ใจต่อการทักท้วงนั้น จึงเป็นเหตุให้หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์เข้ามาอุทธรณ์กับนายจงใจภักดี จนเกิดการกระทบกระทั่งกันขึ้น หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์กล่าวโทษนายจงใจภักดีว่ากำลังดูหมิ่นเจ้าและพระราชวงศ์จักรี เหตุการณ์จึงบานปลายเมื่อนายกาเอตตี (ที่ปรึกษากรมศิลปากร) ซึ่งเป็นผู้ติดตามมากับหม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ได้เข้ามาชกต่อยนายจงใจภักดี จนทำให้เกิดการต่อสู้กันขึ้น

หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ถือว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ตนเป็นฝ่ายเสียหาย เพราะถูกดูหมิ่นศักดิ์ศรีของพระบรมวงศานุวงศ์ในที่สาธารณะ จึงได้ทูลเกล้าถวายฎีกากล่าวโทษนายจงใจภักดี เป็นจำเลยที่ 1 และพระอภัยวงษ์วรเสฐ (พี่ชายนายจงใจภักดี ผู้ร่วมเดินทางและอยู่ในที่เกิดเหตุ) เป็นจำเลยที่ 2 ด้วยการกล่าวโทษว่าจำเลยที่ 1 กระทำผิดโดยการยกของข้ามศีรษะ โจรกั เอื้อมือข้ามศีรษะหม่อมเจ้าวรณวิทย์ ทูบพระหัตถ์และหมิ่นประมาท โจรกั รวมถึงชกต่อยพรรคพวกของโจรกั และจำเลยที่ 2 กระทำผิดด้วยเหตุที่แม้ว่าจะจะเป็นพี่ชายของจำเลย แต่... “เห็นเหตุร้ายไม่ยกช่วยข้างวงศ์จักรี กลับนั่งเฉยเหมือนเบาะและเหมือนชอบใจ ควรมีโทษด้วยไซ้ร้ ไม่น่าโปรดปราน”¹⁶

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาฎีกา และทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางผู้ใหญ่ 5 คนเป็นกรรมการไต่สวน (พระยาวรวงศ์ พระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ พระยาบำเรอภักดี พระยาศรีวิกรมชาติยศ และพระยามหาเทพ)¹⁷ หลังจากนั้นจึงทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า จำเลยกระทำการไม่ผิดด้วยพระราชนิมของข้าราชการสำนัก จึงโปรดเกล้าฯ ให้นายจงใจภักดีต้องออกจากราชการ โดยไม่ได้รับเบี้ยบำนาญ ส่วนพี่ชายให้กระทรวงวังดำเนินโทษฐานไม่ห้ามปราม¹⁸ และโปรดให้งดฎีกาขอความเป็นธรรมของนายจงใจภักดี และมีพระราชกระแสให้ไปฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่ง

กรณีพิพาทนี้เป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก หนังสือพิมพ์รายงานว่า “เรื่องหม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์กับนายจงใจภักดี ซึ่งเวลานี้ประชาชนกำลังตื่นเต็นเอาใจใส่กันอยู่มากไม่น้อยหน้ากว่าเรื่องยักกันกลางพระนครนั้นเลย เรื่องนี้ชั้นต้นก็เงียบเชียบอยู่ แต่พอได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเสร็จแล้ว เปิดเผยให้ประชาชนทราบจึงฟังมาโด่งดังกึกก้องขึ้นในสัปดาห์นี้”¹⁹ อัน

¹⁶“ลำดับคดี: สอนพระอภัยฯ กับนายจงใจภักดีให้รู้จักค่าของเจ้า,” *หลักเมือง*, วันที่ 16 กันยายน 2471, อ้างจาก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 211.

¹⁷“ราษฎรดูหมิ่นเจ้าด้วยกายแลวจาก... เจ้าไม่ใช่คนธรรมดา,” *ไทยหนุ่มฉบับพิเศษ*, วันที่ 9 มิถุนายน 2471, อ้างจาก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 215.

¹⁸“ไม่รู้จักจ้าว โดย 555,” *หลักเมือง*, วันที่ 12 มิถุนายน 2471, อ้างจาก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 217.

¹⁹“ราษฎรดูหมิ่นเจ้าด้วยกายแลวจาก... เจ้าไม่ใช่คนธรรมดา,” อ้างจาก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 214.

สะท้อนให้เห็นบรรยากาศทางสังคมในช่วงเวลาดังกล่าวที่ความขัดแย้งทั้งทางความคิดและสถานภาพทางสังคมระหว่างเจ้านายกับราษฎร กำลังเป็นที่สนใจ

พระราชวินิจฉัยตัดสินใจกรณีพิพาทนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของความคิดชนชั้นนำสยามในช่วงเวลาดังกล่าวที่พยายามจรรโลงสถานภาพทางสังคมของบรรดาเจ้านายให้คงสถานะสูงส่งอยู่เช่นเดิม แต่กระแสดความคิดที่มีแนวโน้มที่จะมีพลังมากยิ่งขึ้นทุกขณะในช่วงปลายของรัฐสมบูรณาญาสิทธิสยามคือความคิดแห่งความเท่าเทียม และมองเห็นคุณค่าของคนไม่ได้มียศฐาบรรดาศักดิ์เป็นเครื่องบ่งชี้อีกต่อไป ถ้อยคำกระแนะกระเหนสถานะของเจ้านายอย่างรุนแรงที่สะท้อนผ่านทัศนคติต่อกรณีพิพาทนี้ แสดงออกมาในรูปของลำตัดทางหน้าหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งดังนี้

...อันกษัตริย์ย่อมทรงศักดิ์ สง่า เเด่นอยู่เหนือเกล้า ไพรอยู่ใต้ฐูลี คือสมมุติเทวะ หน่อพระพุทธรูป เพียบสมภารเพิ่มพูนมูลพระบารมี... มันใดใจอาจหมิ่นประมาทราชวงศ์ พระเจ้าย่อมทรงลงโทษมันทันที อันพระราชวงศ์คือสกุลหงส์อันสูง ไม่สมควรที่ยุง จะเขย่งย่ำยี... เรื่องนี้คลีวาง เปนตัวอย่างอันเลิศ เชิญมวลไทยมองเถิดจะเกิดความงามดี ไทยเอ๋ยเพื่อนไทย จงมุ่งใจจดจ่อรัก บูชาเกียรติกราบศักดิ์ของราชวงศ์จักรี... สมควรที่เราพบพวกเจ้าที่ไหน จะชบเสีรกราบไหว้ ด้วยน้ำใจเปรมปรีดี เพราะพระเดชเจ้าจึงพวกเราเปนสุข ผ่านขัดสนพันทุกข์ แสนสนุกเกษมศรี ไทยเจ้าเอ๋ยไทยเรา ยกเจ้าเปนพระเจ้า ป้องไทยเราปรีดี! ชะโย! ขอให้ทรงพระเจริญ²⁰

ในมิติมุมมองทางด้านโลกทางวัตถุของผู้คน กรณีดังกล่าวนี้ตอกย้ำให้เห็นถึงความจริงทางสังคมที่ว่า สังคมเมืองสยามสมัยใหม่ มีอาจจำแนกเชื้อชาติบรรดาศักดิ์ของผู้คนได้อย่างชัดเจนอีกต่อไป ผ่านคำกระแนะกระเหนจากหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันที่ว่า “นายจงฯ เฟ่งพิศ เห็นท่านอิทธิเทพสรรค์ ทรงกางเกงขาสั้นดูกำกั้นเต็มที ทรงพระมาลาหนึ่ง จะว่าหรั่งก็ไกล เสื้อเบาะแยกเปิดไหล่ ทั้งเนกไตไม่มี”²¹ และหนังสือพิมพ์บางฉบับถึงกับเสนอว่า

พวกราชวงศ์ชั้นหม่อมเจ้านั้น พวกราษฎรโดยมากไม่มีใครจะรู้จักพระภักตรา ถ้าจะทรงคิดเรื่องหมายอย่างหนึ่งอย่างใด เช่นผูกเสมาทองคำ ทำรูปอย่างหนึ่งอย่างใดเปนพิเศษ หรือสวมพระมालามีผ้าพันเปนสีพิเศษดังนี้ ก็จะเป็นประโยชน์ ช่วยป้องกันภัยอันตราย อันจะเกิดแก่ราษฎรผู้โง่เขลาเบาปัญญา ไม่รู้จักเจ้านั้นได้บ้าง²²

ยิ่งเมื่อปรากฏความเห็นฟ้องด้วยต่อข้อเสนอดังกล่าว ดังว่า “...ความเห็นที่ว่าเจ้าควรมีเครื่องหมายด้วยมืออยู่มากมายที่ประชาชนพลเมืองจะได้รู้จักถ้วนทั่ว เกรงว่าจะมีเรื่องอันไม่งามดังนี้เกิดขึ้นอีก

²⁰ ลำตัดเสียดสี: สอนพระอภัยฯ กับนายจงใจภักดีให้รู้จักค่าของเจ้า,” อ้างจาก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 211

²¹ เรื่องเดียวกัน.

²² “ราษฎรคูหมิ่นเจ้าด้วยกายแลวจาก... เจ้าไม่ใช่คนธรรมดา,” อ้างจาก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 216.

สำหรับข้าพเจ้าก็มีความเห็นพ้องด้วยทุกประการ"²³ ก็ยิ่งสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องจริงอย่างยิ่งในสังคมไทยช่วงเวลาดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากระแสความคิดของสังคมที่วิพากษ์วิจารณ์สถานะเหนือกว่าคนทั่วไปของเจ้านายจะ "ดัง" มากขึ้นทุกขณะ แต่ความพยายามในการจรรโลงสถานะนั้นก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง กลุ่มเจ้านายและข้าราชการชั้นสูงยิ่งหวงแหนและผูกขาดอำนาจทางการเมืองการปกครอง²⁴ รวมถึงอภิสิทธิ์หลายประการในด้านฐานะและชีวิตความเป็นอยู่ อาทิเช่น มีความมั่นคงทางรายได้เพราะการถือครองที่ดินและทรัพย์สิน ข้าราชการชั้นสูงมีอัตราเงินเดือนสูงกว่าข้าราชการทั่วไปเป็นอย่างมาก²⁵ สภาพทางสังคมในลักษณะดังกล่าวนี้เองที่ทำให้การวิพากษ์วิจารณ์ทั้งทางชนชั้นและทางการเมืองโดยกลุ่มคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะในกลุ่มปัญญาชน นักหนังสือพิมพ์ และข้าราชการระดับกลางบางส่วนในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2475 ดำเนินไปอย่างเข้มข้น พร้อม ๆ กับที่กระแสความคิดและความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม ที่ชี้ให้เห็นว่าคนมีสิทธิเท่าเทียมกันทุกประการ ทั้งในด้านการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน กระทั่งถึงการสร้างวัฒนธรรม และฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นให้ชาวเมืองรุ่นใหม่กลุ่มนี้เริ่มต้องการเข้าไปมีส่วนร่วม และแสวงหาบทบาททางการเมืองส่วนหนึ่งของผู้ที่มีกระแสความคิดนี้เข้าร่วมในกลุ่มคณะราษฎร อีกจำนวนไม่น้อยที่ให้การสนับสนุน การเกิดขึ้นของเหตุการณ์ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคน

.....

²³"ไม่รู้จักข้าว โดย 555." อ้างจาก เรื่องเดียวกัน, หน้า 217.

²⁴นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*, หน้า 37-45.

²⁵"จดหมายจาก ป.ช. เรื่องขอให้เปลี่ยนอัตราสำหรับชั้นผู้ใหญ่ อย่าลดชั้นผู้น้อย," *เดลินิวส์*วันจันทร์, วันที่